

С.В. Павленко, А.П. Томашевський, А.В. Борисов, С.В. Переверзєв

РОЗВІДКИ НА ЖИТОМИРСЬКІНІ

Східно-Волинською експедицією ІА НАНУ продовжено розвідки за програмою «Зводу пам'яток історії та культури Житомирської області». Польові експедиційні дослідження проводилися на виконання договору з Обласною редакцією по підготовці тому «Зводу пам'яток історії та культури» протягом вересня—грудня 2012 р. на території семи адміністративних районів Житомирської обл. (Володарсько-Волинський, Ємільчинський, Коростенський, Малинський, Народицький, Овруцький і Черняхівський).

Основні роботи 2012 р. були зосереджені в басейні верхньої та середньої течії р. Ірші та її допливів на теренах Володарсько-Волинського, Черняхівського, частково Коростенського та Малинського р-нів. Дослідженнями були охоплені: витоки р. Ірші (в мікрорегіонах Солодирі—Сколюбів—Давидівка—Дворище, Торчин—Грушки—Івановичі), узбережжя Іршанського водосховища (в околицях сіл Рижани, Кропивенка, Хичів, Ст. Бобрик, Валки, Радичі), обидва береги р. Ірші в межах смт Володарськ-Волинський, правобережжя середньої течії р. Ірші (Турчинка, Старики, Шершні). Обстежувались узбережжя лівих допливів р. Ірші: р. Верхньої Іршиці (навколо сіл Курганці, Ставки—Михайлівка, Волянщина), р. Іршиці та її допливу р. Каплі (Краєвщина, Крапивня, Рудня Гацківка), р. Лемні (Лісовщина, Мойсіївка, Турчинка), р. Ковалівки (Ковалі), міжріччя рік Злобич та Веснач (в околицях с. Мелені). Також проведено розвідки вздовж правих приток р. Ірші: нижньої течії р. Паромівки (Паромівка—Невірівка—Знам'янка), верхньої та середньої течії р. Тростяниці (Славів—Селянщина—Пекарщина—Мокренщина, Фасова—Кам'яний Бід, Бучки—Сичівка), її правого допливу — р. Очеретянки (Браженка—Селець) та її лівого допливу — р. Ставок (Ємилівка, Ісаківка).

У 2012 р. продовжено дослідження в басейні верхньої течії р. Жерев у межах Лугинського р-ну. Обстежено правобережжя р. Жерев (від с. Жеревці до с. Н. Рудня) та узбережжя його допливів: р. Кремно (Остапи, Калинівка, Путиловичі, Ст. Новаки), р. Літки та її приток (Літки, Великий Ліс, Березовий Груд), р. Повчанки та її приток (Липники, Повч). У цьому сезоні також розпочато дослідження нижньої

течії р. Жерев на території Народицького р-ну. Розвідки проведені вздовж лівого берегу р. Жерев від с. В'язівка до смт Народиці.

Розвідками на Словечансько-Овруцькому кряжі та прилеглих до нього територій продовжено цикл багатолітніх досліджень ядра літописної середньовічної Овруцької волості. Окрім цього, розпочато дослідження в середній та нижній течії р. Норинь, на межі Овруцького та Народицького р-нів. Розвідки були зосереджені в мікрорегіонах сіл В. Чернігівка—Камінь, Раківщина—Гуничі, Ласки—Норинці та Яжберень.

У 2012 р. продовжено польові дослідження басейну верхньої течії р. Уж на території Ємільчинського р-ну (околиці сіл Киселівка—Новоолександрівка, Киянка—Березівка, Бараші, Усолуси, Рясне) та його середньої течії в межах Коростенського р-ну (Ушомир—Рудня, Кожухівка). Також розпочато обстеження території в межах річки рр. Ужа та Уборти на теренах Ємільчинського р-ну (мікрорегіон сіл Красногірка—Нараївка—Мокляки—Кам'яногірка та в околицях с. В. Яблонець).

Усього експедицією в ході цільових, маршрутних і локальних суцільних розвідок на території семи адміністративних районів Житомирської обл. було виявлено 71 нову окрему археологічну пам'ятку. Переважна більшість знайдених пам'яток є багатошаровими поселеннями з матеріалами кам'яної доби (середній палеоліт, фінальний палеоліт, мезоліт-неоліт, енеоліт), доби бронзи — раннього залізного віку, I тис. н. е., давньоруського часу та пізнього середньовіччя.

Найбільш важливі та цікаві результати проведених розвідок такі. Повторно обстежено (з сучасною прив'язкою, уточненням інформації й шурфуванням) дві мустьєрські пам'ятки — Рихта (біля с. Сичівка) та Кутузово (смт Володарськ-Волинський). Виявлено нову пам'ятку поблизу с. Рудня Коростенського р-ну, яку попередньо можна віднести до цього періоду. Біля с. Бабиничі Народицького р-ну досліджене нове поселення із знахідками артефактів з сіро-зеленого твердого каміння доби первісності, подібних до виявлених в минулому році на поселенні Рясне Ємільчинського р-ну. Виявлено низку поселень доби бронзи, найвиразніші з яких — пам'ятки тшинецької

культури поблизу сіл Літки Лугинського р-ну та Ласки Народицького р-ну. Значним відкриттям є вперше виявлене гніздо (розташоване у верхів'ях р. Ірші на масиві озерно-лучних чорноземів) нових вельбарсько-черняхівських поселень, значно віддалених на північ від основного масиву пам'яток черняхівської культури в житомирському лісостепу. В цьому сезоні обстежено 53 пам'ятки давньоруського часу, з яких 38 — нововиявлені, зокрема й невідоме досі городище поблизу с. Рижани Володарсько-Волинського р-ну. Також виявлено й обстежено низку пам'яток ординсько-литовської доби (II половина XIII — XV ст.).

Також експедицією було повторно відвідано 32 раніше відомі археологічні пам'ятки з метою уточнення інформації про їх розміри, прив'язки, склад комплексів і моніторингу їхнього стану збереженості.

На жаль, ми змушені констатувати погіршення стану відомих пам'яток, які зазнають значного антропогенного впливу в результаті господарської діяльності. Особливо це стосується курганних могильників. Так, наприклад, незважаючи на наявність пам'яткоохоронної документації (паспортів, складених у 60—70 рр. XX ст.), курганні могильники в селах Мокляки та Кам'яногірка Ємільчинського р-ну були повністю знищені будівництвом колгоспних ферм і розорюванням ділянок присадибних городів. Зазнають пошкоджень також і поселенські пам'ятки. Так, у с. Ласки Народицького р-ну самовільними кар'єрами для вибірки піску та чорнозему було знищено близько 200 м² культурного шару, включно з різночасовими об'єктами, великого поселення з нашаруваннями часу мезо-неоліту, енеоліту, доби бронзи (щонайменше двох хронологічних етапів), ранньозалізного віку, давньоруського часу (X та XII—XIII ст.) та пізнього середньовіччя, відкритого розвідками Б.А. Звіздецького 1996—1998 рр. В останньому випадку співробітниками експедиції вжито заходів по припиненню подальшого нищення цієї неординар-

ної пам'ятки. Також змушені констатувати повсюдне постійне нарощування масштабів та обсягів злочинної і безкарної діяльності грабіжницького мародерства.

За останній час значно погіршилося ставлення місцевих мешканців, господарів с/г підприємств і орендарів землі до необхідності наукового обстеження відповідних земельних ділянок. Непоодинокими є факти заборони або перешкоджання дослідженню окремих ділянок і угідь, на яких розташовуються археологічні пам'ятки (зокрема й такі, що стоять на державному обліку), очевидно, в зв'язку з очікуваннями на близьке зняття мораторію на продаж земель с/г призначення. На перешкоді наукових досліджень стають деякі служителі культу, які намагаються не допускати перевірку стану збереженості курганних могильників, розмішених на кладовищах чи біля церковних споруд, мотивуючи свою відмову тим, що земля під кладовищами та храмами належить церкві (наприклад, у с. Селець Народицького р-ну).

З іншого боку, слід відзначити людей та інституції, які сприяли успішній роботі експедиції та виконанню покладених на неї наукових завдань: вчителя-краєзнавця с. Липники М.О. Хоптинця, відділ культури Володарсько-Волинської райдержадміністрації й особисто О.П. Шишука та І.А. Цвіру, голову селищної ради та завідувача земельного відділу смт Володарськ-Волинський, голову Рижанської сільської ради Л.Л. Вербило та мешканку с. Рижани Г.Н. Попутаровську, голову й заступника Овруцької райдержадміністрації М.Г. Левківського та М.І. Гайчука, завідувача відділу організаційно-кадрової роботи В.В. Охрімчука, директора школи с. Хлупляни Овруцького р-ну В.П. Мазура та колектив школи, а також голів Калинівської та Остапівської с/р Лугинського р-ну, Раківщинської та Хлуплянської с/р Овруцького р-ну, Ласківської та Селецької с/р Народицького р-ну, Рясненської с/р Ємільчинського р-ну та інших.